

MED KNJIGAMI

IVAN POTRČ, SREČANJE

Potrčeva zgodba *Srečanje* opisuje enega izmed vsekakor najglobljih in najbolj usodnih idejnomoralnih problemov partizanstva in revolucije sploh. Gre za pravno in moralno opredeljeni odnos med subjektivno in objektivno krivdo, oziroma za refleks tega odnosa v idejnem in psihološkem svetu revolucionarne preiskave in justice. Potrčevo *Srečanje* pripoveduje o mladem kmečkem dekletu, ki se je znašlo v vojnem vrtincu in so jo proti njeni volji zgrabile v svoje klešče objektivne sile, in to v povsem izjemnih okoliščinah. Pavlina subjektivna volja spriče silovitosti zgodovinskega dogajanja postane nemočna, zakaj dekletova prava in edina resnica o njej sami in prava pa spet edina resničnost njene eksistence postane nenadoma laž. Njena subjektivna resnica se nenadoma spremeni v očeh drugih ljudi v objektivno neresnico. Pavline tragične pozicije v osvobodilnem boju nista povzročili njena skoroda idilično obarvana življenjska nedolžnost in politična neizkušenost, marveč jo je pogojila nevera revolucionarne justice v subjektivno resnico in v subjektivno etiko. Zakaj Pavla, glavna oseba Potrčeve povesti, je ves čas s srcem in dušo na strani revolucije, ki jo razume in dojema predvsem s čustvom in se zanjo opredeljuje z moralne plati. Dekle se kljub izjemno težkim okoliščinam ni predalo Nemcem, ni izdalo partizanskega ranjenca, skritega v domači hiši, ni se zapisalo nemški policijski agenturi. Skratka, z vsemi svojimi dejanji ni zagrešila ničesar, kar bi jo lahko moralno diskvalificiralo in jo izločilo iz revolucionarne in nacionalne skupnosti. Toda njenim besedam in pričevanjem ne verjamejo zasliševalci in pooblaščen raziskovalci resnice, zato ker ne verjamejo Pavlini resničnosti in njenim izjavam, ki so v izjemni in posebni dekletovi življenjski situaciji v času revolucionarne preiskave edini materialni in moralni dokaz resnice. Zunanja, vidna, otipljiva in kljub temu tudi neustrezna neresnična resničnost, ki tolikokrat tvori nesrečni in moralno dvomljivi fundament politike in justice, pa seveda glasno govori in priča proti Pavlini notranji in obenem tudi edini resničnosti in resnici. V njeni življenjski usodi se torej spopadeta dve načeli, ki bi ju lahko opisali z vero in z nevero v človeka, z zaupanjem in sumničenjem vanj. Od načelne razrešitve tega spopada pa je seveda odvisno, ali bo ostala vera v zdravo prihodnost v okvirih jalovega absurda in nemočnih iluzij, da je vse, kar se bojuje za človeški napredek, tudi že *a priori* in zgolj zaradi zgodovinskega mehanizma zdravo in moralno.

Pisatelj Potrč je opisal te probleme v okvirih odprte, veristično koncipirane in izoblikovane pripovedi. Pri tem ga visoko razumski in filozofsko miselni problemi zgodovine in revolucije ne zanimajo. V svoji zgodbi pisatelj analizira preprosto partizansko resničnost in raziskuje preprosti razvoj dogodka. Medtem ko je Primož Kozak tematsko in idejno podobno *Afero* postavil v nekoliko neprijemljive okvire italijanskega partizanstva in njegovih simbolnih predstavnikov, za katerimi seveda slutimo domače ljudi iz domačih krajev, je Potrč v zvestobi svojemu antiintelektualističnemu in verističnemu pripovednemu svetu ostal v »naših« mejah in sredi »naših« ljudi. Povest *Srečanje* razpada na dva

* Ivan Potrč, *Srečanje*. Redna knjiga Prešernove družbe za leto 1963. Str. 127.

dela, od katerih je prvi, ekspozicijski, kar nekam predolg in skoroda suhoparen v posameznih opisih (prihod Nemcev v vas, umor starih dveh Kranjčevih itd.). Bil pa je pisatelju seveda potreben zaradi širšega motiviranja Pavline prihodnosti in zaradi opredeljevanja odnosov med Fančko in Pavlo, saj se prva kasneje, v življenjski, moralni in idejni stiski druge, pridruži neosveščenim in nečloveškim Pavlinim zasliševalcem. Fančka izda Pavlo, kljub temu da pozna njeno resnico in ve zanjo. Zaradi apriorne adoracije načela upora Fančka pozabi na notranjo resnico človeka, v revoluciji nenadoma ne vidi več počlovečenja človeka, marveč le mehanično religiozno in metafizično osvobojanje, ki pa seveda v svoji zadnji konsekvenci ne koristi nikomur več, najmanj pa človeku. Toda Pavlina resnica Fančkino idejo razveljavlja in jo končno tudi razvrednoti.

In če je prvi del *Srečanja* predvsem informativno opisen in kot tak ves v okvirih običajne in neproblemske ljudske veristične tradicije, je drugi del Potrčeve pripovedi povsem drugačen, lahko bi celo rekli nasproten prvemu delu. Redkobeseden in zadržan je, skop in oster, čeprav avtor tudi v tem drugem delu ne zapusti meja racionalno koncipirane in preprosto izpeljane dramatičnosti. Toda poudariti moramo, da se za preprostim dialogom in za vsakodnevnim besediščem Pavle in njenih mrzlih in razosebljenih zasliševalcev odvija oster in moralno pomemben konflikt. Če bi hoteli posplošiti važnost tega konflikta — in zgodovina ga je že posplošila na osnovi in izkušnji tisočeri Pavlinih inačic in tragičnih revolucionarnih usod —, potem smemo in moramo zapisati, da je tudi od Pavline zmage ali pa od njenega poraza odvisno, kakšen bo jutrišnji tako imenovani novi svet. Človeški ali pa protičloveški. Zgodovinske sile postavljajo načelo objektivnih meril, umetnost pa se ukvarja s subjektivnimi merili in tako s svojim moralnim protestom korigira in ukinja samozvani in samozadovoljni svet objektivnih meril. Zgodovinska, in če hočete, revolucionarna resničnost pa je, kot vemo in kakor nas je izučila tragična izkušnja preteklosti, na strani subjektivne, notranje človeške resničnosti, na strani globoke in osebne družbene morale in etike. Spet je zgodovinska izkušnja tista, ki nas potrjuje v misli, da je treba iskati resnico v človeku in ne zunaj njega, v okvirih objektivno delujočih mehanizmov. Še več, izkušnja velikih in malih procesov in avtodafejev nam pove, da je bila tako imenovana objektivna krivda, na katero so prisegli državni tožilci, sodišča in policaji, magični zastor za veliko in usodno moralno zмотo, ki jo danes nekoliko ohlapno opredeljujemo kot — kult osebnosti. Potrčeva Pavla se ne bojuje za svojo človeško čistost na velikem zgodovinskem forumu in v paradno opremljeni sodni dvorani. Bojuje se v majhnih, komajda omembe vrednih okoliščinah. Toda njen boj za družbeno afirmacijo notranjih človeških resnic zato ni nič manjši in manj pomemben od večjih zgodovinskih pogledov. Boj za človeško dragocenost je na vseh ravninah enako težak, enako oster in enako pomemben. Zato moramo verjeti Pavli in pritrditi zadnjemu stavku Potrčeve knjige: »To nesmilečno življenje zna biti kdaj tudi smilečno, če že ne more biti pravično.« Samo zdi se, da je namesto besede življenje treba poiskati bolj ustrezno in bolj točno poimenovanje tistega moralnega problema, o katerem nam pripoveduje Potrčevo *Srečanje*.

Bojan Štih